

KUGLA U GLAVU

Tekst i snimke:
Vladimir Gudac

Kazališna predstava
»Afera Gigan«,
prvi put odigrana
u lipnju 1982.
u Galeriji
Studentskoga
centra u Zagrebu,
u međuvremenu
je s velikim
uspjehom
krenula po
Jugoslaviji,
a za nju već
pokazuje zanimanje
i ostala Evropa.
Taj, po brutalnosti
sredstava i
nesvakidašnjem
imaginativnom
zamahu, jedinstveni
kazališni pothvat
izveden je izvan
svih kazališnih
institucija.
»Afera Gigan«
u spisateljskom
je, redateljskom
i glumačkom
pogledu
kolektivno djelo
koje je
stvorila ekipa
do jučer posve
anonimnih
ljudi. O tome
iznutra, slikom
i riječju,
izvještava jedan
od njegovih
tvoraca.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Nastavak i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Kazališna predstava «Afera Gigan» kolektivno je djelo petorice članova družine «Kugla» iz Zagreba, Damira Bartole, Vladimira Dajkovića, Branka Milkovića, Miodraga Krencera i Zorana Perišića. Predstava se, medijski gledano, sastoji od dva odvojena dijela, koji su tematski povezani. Priča je ispričana uz pomoć fingiranog TV dnevnika nekog hipotetičkog društva neke ne ba daleke budućnosti. Uvod i samu TV emisiju tvore inserti nasilja, paleža i krše prizori koje svaki dan vidi mo u svojim sobama na TV. Zatim se pojavljuje uniformirana vojna osoba neodređenih oznaka koja izgovara fraze o općoj dobrobiti, zgražajući se, ujedno, nasiljem «terorom» koji je izvršila neidentificirana grupa mladića, za koje se poslije doznaje da su članovi neke komune. Isti su se, dakle, mladići međusobno poubijali, učinivši, pri tom, veliku materijalnu štetu.

Iskešeni i krezubi spike grotesknim kretnjama oba vještava TV gledaoce o počiniteljima štete, pokazuju njihove fotografije, a zatim slijedi TV rekonstrukcija žalosnog prizora s lica mještanin, iz skladišta radne jedinice GIGAN PROS O 6.

TV kamera pedantno bilježi rekvizite koje organ reda skupljaju. U plastičnu vrećicu pohranjuje se jedan pištolj, jedan nož i jedna krvava sjekira. Na podu leže četvorica aktera «nemilih događaja». Organi reda guraju pred sobom petoga člana družine koji će svjedočiti. Svjedok ne pokazuje nikakve namjere da pobjegne. On prepoznaje aktere i tvrdi da ih poznaje. Svjedok ima povoj na desnom oku, i TV kamera snima ga u trenutku kad skida

KUGLA

nastavak sa 61. stranice

stavljen je Cernenuk, koji je postao kandidat za člana Politbiroa, a godinu dana poslije i član Politbiroa.

O proceduri samih sjednica nema mnogo podataka. Čini se, ipak, da generalni sekretar nije automatski i predsjedatelj sjednica. Formalno, svi su članovi Politbiroa jednaki. No, očito je da ima i »prvih među jednakima«, što se može zaključiti i po načinu na koji sovjetska štampa popisuje članove Politbiroa. Oni se obično pišu po azbuci ali se ipak Brežnjev odvajava ispred sviju. Tako je bilo i s Hruščevom dok je bio na vlasti.

Generalni sekretar ipak najčešće predsjedava sjednicama Politbiroa, iako on nije formalno predsjedatelj. U toku Lenjinove bolesti sjednicama je predsjedavao Kamenjev. Boris Bažanov u svojim memoarima tvrdi da Staljin — iako je bio generalni sekretar — nije predsjedavao sjednicama od 1928. Nakon Kamenjeva, neformalni predsjedatelj postao je Rudzutak, a kad je on, 1932, pao u nemilost, Staljin je počeo sam predsjedavati sjednicama. Ali, više je puta nego on predsjedavao Molotov (tako barem tvrdi Hruščev u svojim memoarima).

Nakon Staljinove smrti bilo je dogovoreno da će Politbiroom predsjedavati novi prvi sekretar, Maljenkov, ali to nije dugo trajalo. Tvrdi se da su Hruščev i Brežnjev najčešće predsjedavali sastancima kasnijih godina. Kad Brežnjev nije bio na sjednicama, predsjedavali su Suslov ili Kirilenko.

Malo je, također, poznato o načinu kako se odlučuje na sjednicama Politbiroa, te s kakvom se većinom donose odluke, i da li je potreban kvorum. Hruščev u svojim memoarima tvrdi da su se odluke od 1939. donosile manje-više demokratski. Na sjednicama bi netko dao prijedlog odluke o njoj bi se raspravljalo, potom bi se glasalo. No, s godinama taj se demokratski mehanizam gubio, jer je Staljin samovoljno donosio odluke, a od 1941. do 1945. nije ni bilo redovitih sjednica Politbiroa.

Poslije je opet vraćen taj demokratski mehanizam, pa je i u službenoj sovjetskoj publicistici bilo članaka koji su govorili o tome »kako se na sjednicama Politbiroa često čuju različita mišljenja«, te kako se »odluke donose većinom glasova«.

Leonid Brežnjev rekao je 1973. jednom američkom novinaru da ima slučajeva kad Politbiro ne može donijeti odluku, pa se tada osnivaju komisije da ispituju stvar i predlože rješenje. Brežnjev je poslije otkrio da su 1978. osnovane dvije takve komisije, za unapređenje željezničkog transporta, te za poboljšanje informativne službe u inozemstvu.

Nije poznato da li se na sjednicama Politbiroa vode zapisnici, ali se to može očekivati.

Politbiro je u svojoj šezdeset petogodišnjoj povijesti mijenjao broj članova (od pet do 15), mijenjao ime (od 1952 do 1966. zvao se Prezidij), mijenjao i strukturu, ali je ostao glavnom odlukonosno tijelo, tijelo koje usmjerava sovjetsku politiku. Ni-

dan sjednica: petkom se pišu zaključci sa sjednice, a preko vikenda te odluke mogu doći do svih partijskih organizacija u Sovjetskom Savezu. Možda je ovdje mjesto da se objasni razmjerno visoka prosječna dob članova Politbiroa. To je, naime, posljedica žrtava koje je Sovjetski Savez pretrpio za vrijeme rata.

Poznato je da je Sovjetski Savez podnio strašne žrtve za drugoga svjetskoga rata, i to ne samo u ljudstvu. Jedna značajna generacija mladih ljudi izginula je na bojištu, ali je, istodobno, podnijela mnoge žrtve i nakon rata u izgradnji i obnovi. Ljudi su izravno odlazili na gradilišta, nisu imali mnogo prilika da se školuju, da se energičnije uključe u širi politički život. Tako su na partijskim mjestima ostajali pripadnici prethodne generacije, i to zato što je bila manja konkurencija nove generacije i stoga što je ta prethodna generacija vrlo mlada stupila na političku scenu, često ispraznjenu nakon Staljinovih čistki.

Taj se jaz odmah nakon rata osjećao u najnižim sferama političkog života, potom se dizao u sve više forume u gradovima, oblastima, pokrajinama i sovjetskim republikama, dok se sedamdesetih godina nije osjetio i na najvišem vrhu partijskog života Sovjetskog Saveza, u Politbiro. No, taj jaz se sada premošćuje dolaskom nove generacije oblasnih i pokrajinskih rukovodilaca.

Moglo bi se sada — na temelju svega što se zna, a da se ne zapadne u nedopustive spekulacije — očekivati da će budući sovjetski rukovodioci imati ove karakteristike: bit će im između pedeset i šezdeset godina, najvjerojatnije većinom ruske nacionalnosti, bit će to ljudi, najvjerojatnije, visoko obrazovani u nekoj od tehničkih ili prirodnih znanosti. Morat će, uz to, imati značajno političko iskustvo kao partijski sekretari u nekoj od vodećih provincija, morat će imati iskustva u privrednim poslovima, nešto iskustva i s armijskim poslovima, te stanovito iskustvo u svesaveznoj administraciji u Moskvi. Kad uđu u Politbiro, bit će, vjerojatno, funkcioneri u nekoj drugoj saveznoj političkoj instituciji, no vjerojatno ne i u vladi.

Bit će to peta generacija koja će ući u Politbiro: prva je bila lenjinska, dvije su ušle pod Staljinom, četvrta nakon Staljina. Prethodnik te pete generacije — tvrdi se — jest Mihail Gorbačev, pedeset jednogodišnjak, trenutno najmlađi član Politbiroa, zadužen za poljoprivredu. Čovjek sa dva fakulteta, s velikim iskustvom u radu u Komsomolu, u Stavropoljskoj oblasti na poslovima poljoprivrede, od 1971. član Centralnog komiteta, od 1978. sekretar Centralnog komiteta, od listopada 1980. član Politbiroa.

Oni koji budu sačinjavali petu generaciju nastaviti će djelovanje sadašnjeg Politbiroa, dobit će značajne ovlasti, veliku odgovornost. Neće dobiti plaću. Članstvo u Politbiro u ne donosi nikakav prihod.

taj povoj krajnje nekoordiniranim pokretima ruku. Svjedok, zatim, pije vodu iz čaše grizući njen stakleni rub, komadajući ga zubima, dok rukom lomi keramički tanjurić. Sa svjedokom nešto nije u redu. Ostaje još i važno pitanje: zašto mu je povezano oko.

Čini se da je uloga petog člana grupe upravo to da se suprotstavi proizvoljnim i tendencioznim interpretacijama »nemilih događaja« i da, kroz katarzu koju doživljava (ali i ne preživljava) grupa, nakon svih okrutnosti, pruži verbalni i materijalni dokaz o uzroku mahovitosti petorice aktera.

Tekst koji objašnjava uzroke događaja citat je iz Andersenove bajke »Snježna kraljica«:

»Bio jednom duh zao do zla boga, pravi davo. Jednog dana načinio je neobično ogledalo: sve dobro što se u njemu ogledalo rasplinjavalo se i gubilo, a sve što je ružno isticalo se i još ružnije bivalo. Čovjek u kome bi se porodila dobra i pobožna misao u tom bi se ogledalu cerio i kreveljio, a zloduh se grohotom smijao i uživao u tom svojem užasu. Ogledalo se od silovitog cerekanja treslo i ječalo, strahovito se treslo, tako se silovito treslo da je samom zloduhu ispalo, tresnulo o zemlju, razbilo se i razletjelo u komadiće, u milijune i milijune rubina i zrnaca. A sad nastade još veća nesreća negoli prije: neki komadi tog ogledala, sićušni kao zrnca sitnog pijeska, razletjelo se svijetom bijelim, pa gdje bi ljudima koja čestica oko natrnila, oni bi vidjeli sve naopako, ili bi barem u svojoj stvari vidjeli samo ono što je u njoj krivo, zlo i naopako. Ponekim ljudima zađe staklovinu i u srce, te im otad ono bijaše komad leda.«

TV kamera snima, dakako, operaciju vadenja komadića stakla iz oka preživjelog člana grupe. Kirurškom pincetom vadi se čestica iz oka i slaže uz četiri već izvađena komadića. Stječe se dojam da je posrijedi neki tajni savez ljudi s krhotinama staklenog ogledala u oku.

Čim priča bude ispričana, kad je »mističan događaj« demistificiran uz pomoć video-vrpce koja se prikazuje preko tri TV ekrana spojenih s video-rekorderom, počinje kazalište uživo.

U izoliranoj sobi (odvojenoj od publike zidom od pleksiglasa) sjede četvorica glumaca, a jedan leži u krevetu.

Glumci će prikazati ono što je video uskratilo. Tu je logična montaža priče s flash-backom uživo, jer TV kamere nisu mogle snimati one događaje koji su se zbili prije zbivanja afere. Tako se pred publikom zbivaju nerazumljivi i okrutni događaji što su, u kazališnom smislu, dovedeni na granice koje dijele artizam od stvarnosti, a u njenu korist.

Rekviziti koje prikazuje video sad su pred publikom stvarni; fizički obračuni također su stvarni. U tom dijelu predstave nema dijaloga, nema govora ni bilo kakva kontakta među akterima koji bi upućivao na to da petoricu mladića veže bilo kakva pozitivna društvena relacija. Oni kontaktiraju na razini fizičkog nadmetanja, gonjeni nekom silom sasvim različitim od sila dobrote ili čak ljepote, koje tvore privid stabilnosti i neekscitiranosti ljudskog života u dru-

pokreće, uloga toga vrućeg prenošenja poruka zasniva se (za razliku od hladnog TV pričanja) na ataku na ljudsko fizičko iskustvo svakoga gledaoca.

Jedan glumac gađa nožem svoje raširene prste pojačavajući ritam sve dok se ne ubode u prst. Isti je glumac uniformiran u čuvara skladišta, što pojačava kontrast između njegova simboličnog značenja i uloge u predstavi, jer će ga ubrzo zatim pravim nožem gadati drugi akter afere, koji, sjedeći za bubnjem, pojačava ritam, dižući tako situaciju na razinu rocka. Drugi uniformirani čuvar reda mahnit će plesati sa slušalicama (à la walkmen) na ušima. Očito, i taj se čuvar reda nalazi sa suprotne strane očekivane društvene funkcije. Isti će čuvar skladišta krenuti u skladišni dio prostora (koji od publike dijeli prava bodljikava žica), ne po podu nego viseći na rukama, držeći se za cijevi željezne armature na visini od četiri metra. Njegovo ponašanje nije uobičajeno, ni opisno. On naznačuje neke pokrete koji nisu racionalni. Unatoč tome, sjekira (prava), koju nosi u naprtnjači, u njegovim je rukama spektakularno ubojita i ostaje stršiti iz žrtvini leđa. Nakon toga isti čuvar pali pravu vatru iz priručnog bacača plamena. Gore bačve koje će, nedugo zatim, poletjeti na slijedećeg aktera. On će biti proganjan velikom mačetom i do tučen u prašini dima i brašna. Preživjeli član družine spustit će se s krova u prostor i u smrtnom hropcu, nabijen erotikom, pregristi pomahnitalom čuvaru vrat. Aluzija na vampire tematski se veže za opsjednutost vatrom.

Kad zavlada muk nad razvaljenim skladištem i zatučenim akterima afere — kad, dakle, glumci legnu u prah među bačve i bodljikavu žicu, iznova se uključuje video-program. Na ekranu je preživjeli peti član grupe vezan za stolicu. Na nogama ima čizme koje gore. Umjesto zastora, pred publiku pada komad plastične folije, koja fingira veliki TV ekran. Na tom ekranu piše: Završena je emisija »Tragom mističnih događaja«.

Tako je, dakle, cjelokupno kazališno zbivanje ponuđeno kao TV emisija u kojoj se isprepleću »slatko televizijsko nasilje« (na koje je gledalac već postao imun) i živo nasilje, koje svojom realnošću izaziva u gledaocima nelagodu ili, čak, strah. Isprepleću se red i nered, gluma i zbilja, budućnost i sadašnjost, činjenice i njihovo medijsko »izvrtanje«, naracija i literarni teatar (baziran na tekstu) s teatrom geste.

U toj predstavi na videu, geste i zvukovi bivaju filtrirani, »iščašeni«, i to kao komentar samog medija, dok su neobičnosti ponašanja uživo uvjetovane stvarnim društvenim poremećajima.

Predstava je rađena na entuzijastičkoj bazi, uz maksimalan angažman članova družine koji su predstavu osmislili, sami uvježbavali, nabavljali rekvizite i izradili ih uz pomoć suradnika. Sami su organizirali snimanje video-vrpce i sudjelovali u snimanju, šminkanju, nabavi rekvizita, izradi i osmišljenju ambijenta za igru. Tako je, uz pomoć Galerije Studentskog centra, za oko 18.000 dinara (koliko iznose troškovi produkcije), realizirana predstava koja staje u red izuzetno zanimljivih cjelovitih kazališnih ostvarenja, pogotovu u redu onih predstava koje se koriste videom. Napokon je u logičnoj funkciji predstave, a ne igračka nedoraslih koje fascinira elektronska slika.